

eller kunstart har interviewing sine grundregler eller sit håndværk.« Bogen gør begynderen opmærksom på faldgruber, man skal tage sig i agt for under udøvelsen af dette håndværk, så som sproglige vanskeligheder, ledende spørgsmål, dobbelte spørgsmål osv. I sådanne afsnit yder bogen læseren en assistance, som han kan få svært ved at finde andetsteds. Men det skal ikke skjules, at bogen i andre afsnit forekommer betænkelig nær ved at antage karakter af en betjeningsvejledning til båndoptagere.

Helge Paludan

Iørn Piø: Folkeminder og traditionsforskning. 2. forøgede udgave. (D. H. F.s Håndbøger, 1971). 100 sider.

Førsteudgaven af denne bog i Dansk Historisk Fællesforenings håndbogsserie udkom i 1966. I denne nye udgave er der sket en udvidelse på en snes sider, hvilket især skyldes, at førstekapitlet om folkeminder og tradition er fuldstændig omarbejdet. I de andre kapitler er der sket mindre ajourføringer, ligesom der er tilføjet et register.

Ib Gejl

Årbog for arbejderbevægelsens historie I. Udgivet af Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie. (Fremad, 1971). 159 sider.

Et væsentligt aspekt i den nyeste tids historie har været arbejderklassens kamp for at få øget indflydelse på samfundsudviklingen, økonomisk såvel som politisk. I de senere år har der i mange lande været en stigende forskningsvirksomhed inden for dette område, og det er denne voksende interesse, der har skabt baggrund for,

at det nystiftede (1970) »Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie« har haft økonomisk vove-mod nok til at starte et nyt historisk tidsskrift her i landet.

Man kan kun ønske lykke til.

I årbogens første bind står den tidlige danske arbejderbevægelse i centrum. Willy Markvad behandler i »Arbejderforeninger i Danmark 1848-71« de første tilløb til en organisering af de københavnske arbejdere, mens Karin Sandvad i den anden hovedafhandling »Den kvindelige fagbevægelse i København 1870-1900« analyserer forholdene omkring oprettelsen af de første kvindelige fagforeninger. Bogen indeholder desuden en dokumentsektion, hvori der er offentliggjort nogle hidtil utrykte kilder, bl. a. vedr. stiftelsen af »Den Internationale Arbejderforening for Danmark« 15. okt. 1871. En række anmeldelser af litteratur om såvel dansk som international arbejderbevægelse udgør bogens sidste fjerdedel.

Mens emneområdet således danner et væsentligt supplement til dansk historisk tidsskriftlitteratur, kan det samme ikke siges om lay-out og udstyr. Desværre. For her er en fornyelse også tiltrængt.

Erik Korr Johansen

Vækkelsernes frembrud i Danmark i første halvdel af det 19. århundrede. IV. De ældre jyske vækkelser. Brødremenigheden af Anders Pontoppidan Thyssen. De stærke jyder af Herluf Hegnsvad. (Gad, 1967). 285 s.

Det store værk om den folkelige vækkelsesbevægelses gennembrud i første halvdel af forrige århundrede nærmer sig sin afslutning. Det første bind udsendtes i 1960, og nu mangler kun det afsluttende bd. VII, som skal be-

handle udviklingen i Sønderjylland i perioden 1815–50.

Sjælen i dette betydningsfulde arbejde har været og er docent, dr. theol. Anders Pontoppidan Thyssen. En række andre medarbejdere har medvirket, men dr. Pontoppidan Thyssens redaktion af værket har bestemt dets retning og indhold, og foruden de bidrag, han selv har leveret, har han i en del tilfælde fuldført eller suppleret afsnit, som andre forfattere har påbegyndt.

I det ene af de sidst udsendte bind har han desuden skrevet det uden tvivl mest interessante og fængslende bidrag til vækkelsesværket. Det er skildringen af brødremenigheden i Christiansfeld fra dens grundlæggelse frem til o. 1815.

Det særprægede, religiøse samfund i Christiansfeld har altid påkaldt sig interesse, men vor viden om det har i almindelighed været præget af oplysninger fra en senere tid, hvor menighedens oprindelige struktur var gået delvis i opløsning. Pontoppidan Thyssen har nu taget sig for at give en beskrivelse af, hvordan brødremenigheden var organiseret og fungerede i de tidligere årtier, hvor den virkelig var indrettet efter de strenge herrnhutiske forskrifter. Af forfatterens forord fremgår, at han selv er blevet overrasket over resultatet, og det bliver læseren ikke mindre. Pontoppidan Thyssens forbavselse over, hvad han opdagede, er formentlig medvirkende til, at netop dette afsnit afviger behageligt fra den noget tunge og uinspirerede stil, der ellers præger vækkelsesværket. Afhandlingen om brødremenigheden er fængslende læsning.

Pontoppidan Thyssen har ved hjælp af brødremenighedens arkiv i Christiansfeld og materiale fra arkivet i Herrnhut formået at give os den første vel dokumenterede beskrivelse af

oprettelsen af brødremenigheden i Christiansfeld og af menighedens organisation. Først nu ved vi i virkeligheden, hvordan menigheden fungerede, og først nu er det muligt at danne sig et indtryk af, hvor ejendommeligt et trossamfund der var tale om. Det er en vigtig indsats i den historiske forskning, og dette bind af vækkelsesværket vil have interesse for en langt bredere kreds end den, der søger til værket for at få noget at vide om forsamlingsbevægelsen. Pontoppidan Thyssens præstation bliver ikke mindre for den, der ved, hvad der kræves af en forsker, der skal opholde sig længe ad gangen i det iskolde arkivrum i Christiansfeld.

I bogen gives en kort karakteristik af herrnhutismen og af den strid, der har stået om den. En beskrivelse af denne religiøse bevægelse har altid været hæmmet af den hemmelighedsfuldhed, hvormed den omgav sin organisation i forhold til omverdenen. Det kræver derfor megen omhu at nå frem til et afbalanceret billede af brødremenigheden. Helt nødvendigt for forståelsen af den danske udløber af bevægelsen er det desuden at kende hovedtrækkene af den tyske herrnhutisme, og Pontoppidan Thyssen tegner knapt og overskueligt de nødvendige konturer op om den tyske moderbevægelse.

Det spændende ligger imidlertid i hans afsnit om opbygningen af menigheden i Christiansfeld. Her kommer den overraskende påvisning af, hvor stramt reguleret livet i menigheden var. Alle menighedsmedlemmernes livsytringer søgtes overvåget og blev i meget stort omfang faktisk også kontrolleret. Menighedens organisering i de såkaldte kor gav gode muligheder for at overvåge de enkelte medlemmer og regulere deres livsførelse. Det er ikke overdrevet at sige,

at fra undfangelsen over fødsel og opvækst, giftermål, livsværk og død forløb menighedsmedlemmernes liv efter et nøje fastlagt skema. Den enkeltes mulighed for selv at bestemme begrænsedes af ledelsen i Christiansfeld, der igen refererede til ledelsen i Herrnhut, som holdtes orienteret om alt og alle i Christiansfeld. Sindrige lodtrækningssystemer skulle sikre, at alle vigtige bestemmelser var udtryk for Herrens vilje, samtidig med at det alt for tilfældige ved lodtrækning afbalance- redes.

Dette nøje regulerede menighedsliv, der var rammen om herrnhuternes fromhedsliv, havde sit højdepunkt i de første 10-år efter grundlæggelsen af kolonien i Christiansfeld. Selve grundlæggelsen er godt behandlet i ældre fremstillinger, men de tidligere forfattere har næppe helt erkendt, hvor dybt det herrnhutiske særpræg gik. Først med det arbejde, Pontoppidan Thyssen her har fremlagt, er det blevet helt klart beskrevet.

Den religiøse indflydelse fra herrnhutismen i Danmark er ældre end Christiansfeld. Men først efter 1770

fik den virkelig betydning, og det er helt rimeligt, at Pontoppidan Thyssen kun i et hastigt rids behandler perioden op til 1770. Lige så vel begrundet er det, at han har brugt så meget af pladsen til den omtalte, indgående beskrivelse af det fromhedsliv, der trivedes i Christiansfeld, og den organisatoriske ramme om det. Her ligger en vigtig forudsætning for den religiøse indflydelse, der udgik fra brødremenigheden, og som er en af komponenterne i de religiøse vækkelsesbevægelser.

Umiddelbart kan det forekomme lidt umotiveret, at Herluf Hegnsvads solide afhandling om de stærke jyder er slået sammen med Pontoppidan Thyssens bidrag om brødremenigheden til ét bind. En begrundelse kan man dog finde i, at både brødremenigheden og de stærke jydere vækkelse kan betragtes som forløbere for de senere forsamlingsbevægelser. Det fremgår tydeligt af bind V af vækkelsesværket, hvori Frands Ole Overgaard og Pontoppidan Thyssen behandler de senere jyske vækkelser, d. v. s. perioden 1815–1850.

H. P. Clausen